

Marko Krstić

**MUNDO
LIBRE**

■ Laguna ■

Copyright © 2019, Marko Krstić

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Inspirisano istinitim događajima

10. oktobar 1967. godine, nedelja
Valjegrande, Bolivija

*Vinuo sam se u nebo.
Sloboda je u meni, smrt je u meni, nada je u meni.*

Živeo Barijentos! Živela Bolivija! Odjekivalo je ulicama Valjegrande, uz najavu surazosa, jakih vetrova s juga, čiji je lepljivi miris budio mučninu u stomaku i otežavao disanje i hod.

Zmaj je leteo prema nebu, niko ga nije video, niti je iko uopšte pogledao nagore. Nekoliko hiljada unezverenih ljudi uzbuđeno je zurilo u drvena nosila na sredini povorke, na kojima je ležalo mrtvo telo muškarca, golog do pojasa.

Neko iz gomile gurnuo je Huliju Korteza, pa je ispustila dugačak kanap belog platnenog zmaja, kojeg je pokušavala da održi u vazduhu.

Odleteo je ka nebu, ona se zateturala, ali se brzo uspravila i pod naletom ljudi utopila u bujicu. Prvi put u životu osetila je gađenje prema vlastitoj zemlji.

Danas su strahovi u njoj još jači. Savladali su je, i pored toga što su potisnuli događaje. Nije znala kako će se ovaj dan završiti, gde će i sama prenoćiti, niti gde će njegovo telo biti odneto, nije znala ni čemu toliki narod, zašto se okupio u ovolikom broju, ni čemu služi ovakva strašna sahrana.

Ima li ičeg zverskijeg i podlijeg od naređenja da se mrtvom čoveku ne zatvore oči kako bi se novinari i prisutni građani uverili u to da je čovek na nosilima zaista on?

Kubanski bandit. Crvena napast. Mašina za ubijanje. Državni neprijatelj.

Geriljero broj jedan.

Komandante.

Stidela se zbog slabosti ljudske prirode i nagona koji nas primoravaju da se potčinimo, da izdamo, da postanemo mali i prizemimo se na najnižu tačku koja je mrak. Nula. Nimalo sažaljenja, ni trunka poštovanja. Ništa.

Bila je prazna, kao i onda kad je prvi put osetila da je ostavljena. Imala je šest i po godina kad je otišao. Jedino što pamti, osim njegovog lika, jeste čaša iz koje je pio – uvek je stajala na unutrašnjoj strani prozora s kog je gledala najviše obronke Anda iznad Koćabambe, grada večitog proleća i bezbroj puta zamišljala da je on nosi u naručju, osećala miris njegovog tela dok je greje.

Zašto je napustio majku i nju? Da li je otplovio za Ameriku za svojim snom i našao drugi dom ili negde spava na dnu mora?

Nije joj više ni bilo važno da sazna istinu, nije važno ni što Huan Paljo, sin lokalnog moćnika iz Valje grandea, nije govorio istinu kad je rekao da će je samo poljubiti u mraku, ni što je sebe lagala da nije strašno da neko abortira sa šesnaest godina.

Bilo je ljubavi u njoj za ovog stranca koga je upoznala prethodnog dana i koji je sad mrtav ležao na nosilima. Neke nepoznate, nerazumne ljubavi.

Krenula bi protiv svega. Okrenula se protiv celog sveta, protiv logike, samo kad bi znala da će ga to vratiti među žive. Žrtvovala bi se za njegove sedefaste oči, ljubila bi njegova kolena.

Slomljena, Hulija je znala jedino da mora da se vrati po komad belog platna koji je od juče postao njena relikvija.

Njen krst. Simbol.

Pokrov ispod kojeg se uvek može sakriti.

Prikupila je snagu i progurala se da što pre izađe iz tog ljudskog mravinjaka i kanonade bliceva.

Prvi deo

POSLEDNJA VEČERA

*Sloboda, puna sloboda, to je san,
san kome ponajčešće nije sudeno da se ostvari,
ali jadnik je svaki onaj ko ga nikad nije sanjao.*

Ivo Andrić

Tri dana ranije
u jugoistočnoj Boliviji, u šumama blizu Igere

I

Nas sedamnaestorica pošli smo po veoma slaboj mesečini; napredovanje je bilo veoma naporno. U ponoć smo opet stali da se odmorimo jer je bilo beskorisno da napredujemo dalje. Čileanski radio preneo je cenzurisanu vest u kojoj se kaže da ima 1.800 vojnika koji nas traže, navodeći da se oblast u kojoj smo se sklonili nalazi između reka Asero i Oro. Ta vest je, izgleda, puštena u etar da bi nas prevarili.

Nakon što je ovo zapisao u dnevnik, između učestalih napada astme koji su ga i te noći užasno gušili, osetio je veliki umor. Pokušao je da zadrži dah, ali mu ni vežbe disanja više nisu pomagale. Tištao ga je pritisak u grudima, mračio mu misli, kao da mu je neko stavio kamen na pluća i seo na njega.

Inhalator mu je uništen tokom borbi, pa mu je preostala još samo jedna injekcija epinefrina koji su zvančno povukli iz upotrebe, mada ga je on i dalje koristio. Ustezao se ceo dan da je upotrebi. Mučila ga je zebnja da su kurira, koji mu je uvek donosio nove količine kortikosteroida, uhapsili ili ubili.

Pet dana je prošlo, a od njega ni traga ni glasa.

Dok su ostali gerilci spavali, premoreni od dugog marša i tanke večere, ustao je sa suve zemlje i sporim korakom se udaljio od grupe. Noć je jedino vreme kada je mogao da bude sam sa sobom.

Sedeći naslonjen na drvo i s glavom zaronjenom između kolena, kolebao se. Uz teško disanje pokušavao je da sabere misli i pronade izlaz iz neprijateljskog obruča koji se polako stezao oko njih. Nacionalna garda bolivijskih rendžera bila im je za petama, dok se manevarski prostor za skrivanje svakog dana sve više sužavao usled sve učestalijih američkih napada iz vazduha.

Put se pružao ka Rio Grandeu i delti reke Njakauazu.

Strahovao je da bi opet mogli da upadnu u klopku, kao pre mesec dana kada je na reci ubijeno devet gerilaca zajedno sa Tanjom Gerilkom. Desno je put vodio ka tromedi Igera–Jaguej–Pukara. Kroz Jaguej su već jednom prošli, a prevrtljivi seljaci ni tada nisu bili oduševljeni njihovim prisustvom, naročito otkako su iz aviona bacali letke sa njegovim skiciranim portretom. Naviknut na ovakve situacije, naslućivao je da sutrašnji dan može biti presudan za nastavak gerile.

Straha nije bilo, samo rešenosti.

Šuma mu je bila u krvi. Ta izmeštenost zapatila se u njegovom telu i umu, toliko je godina proveo u njoj da je osećao da ga je sasvim promenila. U njemu se stvorilo nešto šumsko i primordijalno, plemensko i samačko. Nešto što je čoveka i civilizaciju vraćalo na početak, u iskon.

Sve važno u njegovom životu dogodilo se upravo tu, u šumi.

Prva misao o svetu i šta je to svet.

Prvo putovanje motociklom po Argentini sa školskim drugom Albertom Granadom.

Prvi dodir s leproznima u Peruu, nakon koga je odlučio da život posveti borbi za slobodu.

Aleidu, najveću ljubav i suprugu, upoznao je u kubanskim šumama Sijera Maestre.

Vest o rođenju prvog sina Kamila dočekala ga je tokom narodnih žetvi šećerne trske u kubanskoj pokrajini Pinar del Rio, na koje je odlazio vikendima da svesrdno podupre industrijsku reformu čiji je bio idejni tvorac.

Fidel ga je u šumi proglasio Komandanteom, ravnom sebi.

U šumi je saznao sve tajne lekarskog zanata na način na koji ne bi nikad mogao da je radio u nekoj od gradskih bolnica.

Iz šume je krenuo u oslobađanje Kube i u ofanzivu na Santa Klaru, poslednje Batistino utvrđenje.

Iz šume je došao, i ako je mogao da bira, neka u šumi dočeka i svoj poslednji trenutak.

Šuma je bila svuda oko njega. Pun Mesec kao ogroman lampion svetleo je u mraku. Proveo je dosta ovakvih noći, ni sam nije znao koliko, ali izvesno je da je mnogo više spavao pod otvorenim nebom nego kod kuće.

Aleida mu je često bila u mislima.

Pitao se da li joj je magnetofonska traka, na kojoj je snimao pesme Pabla Nerude koje joj je čitao, stigla u Havanu. Zamišljao je kako ih sluša dok leži na njihovoj stolici za ljuljanje dok ga njene mekane ruke češkaju po kosi.

Bio je mislima u svom domu, pokazujući deci kako se rasklapa foto-aparat, objašnjavajući šta je to kamera opskura, uz obećanje da će zajedno razviti film u mračnoj komori. Kratak čas fotografije prekinula je Aleida, pozivajući ih na ručak. Osmehnuo se na tu pomisao i u svoj dnevnik, uz isprekidane napada kašlja, zapisao:

Ja sam mešavina pustolova i buržuja, s ogromnom ljubavlju prema domu, ali i čežnjom da ostvarim ono što želim. Dok sam boravio u svojoj birokratskoj špilji, sanjao sam o tome da uradim ovo što sam počeo, a sada sanjam o Aleidi i deci koja nezaustavljivo rastu. Kakvu li čudnu predstavu moraju imati o meni i koliko će im samo biti teško da me jednog dana vole kao oca, a ne kao neko daleko obožavano čudovište koje vole samo iz osećanja dužnosti.

Porodica je živela u njemu, iako su bili razdvojeni planinama i šumama. Što je više mislio na njih, to je odlučnije želeo da ide napred.

Od tih misli otrglo ga je nečije kretanje.

Podigao je glavu stavljajući prst na obarač. Oslušnuo je nekoliko trenutaka, lagano ustao i krenuo prema tim koracima koji su postajali sve učestaliji. Upozorio je nepoznatog da će pucati ako se ne predstavi ili ne zaustavi, iako je znao da ni u kom slučaju neće opaliti. Otkrio bi svoj položaj, pa je odlučio da čeka u zasedi.

Koraci su bili čas malo brži, čas malo sporiji, kao da je neko trčao, pa na momente zastajkivao. Kašalj je prestao, čuo je samo ritam svog srca: dam-dam, dam-dam, i šuštanje usled tog kretanja koje mu je unosilo nemir. Stigao je do izlaza iz šume, spustio se na zemlju; i na kolenima sačekao da taj neko izbije na čistinu.

„Straža je zaspala. Budale, mogu da nas pobiju ovako...“, gundao je sebi u bradu.

A onda se opet čulo odlučno koračanje. Repetirao je pušku i uperio je ka poljani.

Nedaleko od sebe, ugledao je pokretni oklop na četiri noge koji se presijava na mesečini, pretrčavajući mali brisani prostor, a zatim nestaje s druge strane šume. U neverici što vidi džinovskog armadila, odmahnuo je glavom i zakočio pušku.

Ponovo mu je zapištalo u grudima, obuzela ga je slabost.

Pridržao se za drvo da se ne bi srušio, čvrsto ga je obgrlio prislanjajući usne i čelo na hrapavu koru.

Morao je da upotrebi i poslednju injekciju.

Svitanje je bilo još daleko, a novi dan bio je nova borba.

II

Spavao je sklupčan podno drveta, s kačketom preko čela, dopola umotan u indijansko ćebe ispod koga je stezao svoj karabin.

„Ko si ti?“

Trgnuo se, podigao glavu, stavljajući prste na obarač.

„Ko si ti?“, ponovio je glas.

„Ko je tamo? Stoj ili pucam!“, povikao je odlučno uperivši puščanu cev u mrak.

Odgovora nije bilo, osim odjeka njegovog glasa i šuštanja šume.

„Ko si ti?“, začulo se i treći put.

Obuzela ga je jeza od tog glasa.

„Stoj ili pucam!“

„Pa pucaj...“, rekao je glas.

Odjeknuo je pucanj, za njim još jedan.

„Sad si otkrio položaj, Ernestito.“

„Ko si ti?“, upitao je.

„Ja sam“, rekao je glas osobe koja se promaljala iz šume.

„Oče... Ti?“

„Da,“ rekao je muškarac u odelu s okruglim naočarima. „Ili da te zovem Fuzer? Možda Ramon? Ili Fernando?“

„Otkud ti to znaš?“

„Znaš da znam sve. I šta se zbilo, i šta će se zbiti, i kako će se zbiti.“

„Šta hoćeš? Zašto si u šumi?“

„Zašto si lagao ljude za večerom? Oni tumaraju po ovim gudurama više zbog vere u tebe nego zbog ideje o slobodi. A ti ih vodiš u smrt! Šta ovi neuki seljaci uopšte znaju o slobodi? Ništa. Nemaju pojma ni šta je sloboda, ni kako se ona zadobija. Ideje o slobodi najlakše je prodati gladnim stomacima. Pa ti ni sam više ne veruješ u to. A uskoro neće ni oni, niti bilo ko... Tvoje ideje će nestati, Ernestito... Kao i ti... Kao i ti...“

Probudilo ga je drmisanje. Preznojen, skočio je na noge, pogledao okolo, mlatarajući puškom kroz vazduh.

„Fernando! Fernando!“

„Šta se desilo?“, upitao je još bunovan.

„Kamba je nestao! Izgleda da je pobegao...“, rekao je gerilac.

Na te reči odmah se uspravio, pogledao prema šumi i ljutito rekao:

„Nije pobegao nego dezertirao, Markose. Pakuj stvari – menjamo položaj!“

Sjurio se ka grupi, objavljujući pokret. Spakovali su se u najvećoj brzini, pokupivši pritom samo najosnovnije stvari.

Brzo je pripalio lulu. Smirivao ga je ukus duvana uprkos smetnjama koje mu je pravio, impulsivno hodajući u malim razmacima.

Razmišljao je o svom snu i Kambinom izdajstvu. Oca nije sanjao ni onda kad mu je najviše nedostajao, čak ni kad ga je osuđivao zato što ih je u poodmaklim godinama sve napustio i pobegao za drugom ženom. Zastao je, osvrćući se ka šumi. Bila je crna fleka u noći.

„Ja sam svoj život posvetio drugima, a ti?!“, govorio je u sebi. „Ostavio si majku, nas... I šta ti znaš o slobodi! A biće onako kako mora. Ah, Kamba, Kamba... Sinoć si sedeo pored mene, ti si dobio poslednji zalogaj. Od svih ljudi, zašto baš ti?“

To osećanje ga je zbolelo, ali kao i uvek kad bi mu nešto zadavalo bol u srcu, on bi to otrpeo u sebi. Nije imao vremena da se dalje prepušta takvim mislima, trebalo je brzo delati.

Sad je glavno bilo da odluči kojim putem će nastaviti dalje. Neprijatelj je verovatno blizu, trebalo bi ga zavarati, zato je najbolje da se krene najverovatnijim putem. Kroz tesnac Ćuro. Baš to može biti neočekivano.

„Odlučno, samo odlučno“, bodrio se. „Nije me briga ako padnem.“

Okrenuo se ka grupi. Uprkos gladi i neispavanosti, bili su spremni za novi juriš, za novi marš. Video je toliko puta tu sliku i baš to bilo je presudno u borbi – nagon za slobodom snažniji je od nagona za hranom. Ta misao mu je povratila duh, obodрила ga, naoružala.

„Znate šta mislim o dezerterstvu. Najgori oblik izdaje, braćo moja. Svako bira svoj put... Kamba je izabrao svoj, mi imamo naš. Nemamo mnogo vremena. Delimo se u dve grupe“, govorio je u dahu. „Jednu vodim ja, drugu će Marcos. Ujutru ćemo se sastati na ulazu u tesnac Ćuro, a onda ćemo videti. Ulaz se nalazi pet kilometara zapadno odavde. Ne odvajajte se jedni od drugih, držite se leđa uz leđa. Čuvajte snagu, noćas će možda biti borbe. Ima li pitanja?“

„Šta ćemo jesti, Fernando?“, upitao je gerilac.

„Šta ćemo jesti? Slobodu, Euzebio“, rekao je odlučno i krenuo. „Slobodu.“

Na te reči gerilci su zaboravili na glad i treći put za deset sati krenuli u marš. Još jednom je Će svoju osmočlanu grupu poveo dublje u šumu. Kretali su se sporo u koloni, zbijeni jedan iza drugog. Poslednjih noći marširali su nebrojeno puta kako bi izbegli zasedu, a često nisu jeli po nekoliko dana.

Kao mačeteros, Inti je krčio put kratkom mačetom, uglavnom ne znajući tačno kuda ide, Euzebio je bio na začelju, išao je sporije i malo-pomalo zaostajao za grupom. Videvši to, Će se izdvojio iz kolone, prišao mu i pružio mu čuturu:

„Popij, zavaćaće ti glad, a malo će te i ugrejati. Hladno je.“

Gerilac je prihvatio čuturu, otpijajući gutljaj.

„Ah, singani, najbolji drug“, rekao je Euzebio. „Ja sam svoj iskapio pre tri dana. Nisam mogao da izdržim, ljuto me je morila žed.“

„Razumem te potpuno“, nasmejao se Če. „Jaka, a pitka. Čini ti se možeš da je piješ ceo dan, ali kad uhvati, ne znaš gde se nalaziš... Više volim crveno vino pomešano s vodom. Stari argentinski običaj“, nastavio je sa setom u glasu. „Najbolje legne posle dobrog ručka.“

„Ja najviše volim pivo. Kad je 'Pačena' hladna kao zmija, nema ništa bolje. Pačo mi je rekao da si ti Argentinac, Fernando.“

„Da, ali meni je otadžbina cela Latinska Amerika. Onog momenta kad sam to shvatio, postao sam slobodan“, rekao je i popio gutljaj singanija. „Jednog dana, oslobodićemo i Argentinu. A onda i ceo kontinent.“

„Veruješ u to?“

„Je l' veruješ ti? Sve je to u glavi, Euzebio. Znam da si gladan, i ja sam. Ali zato mi i jesmo revolucionari – ljudi s više razumevanja i izdržljivosti. Kao dijamanti. Što se više brusimo, sve smo jači i vredniji.“

„Ali Kamba nije izdržao.“

„Nije izdržao sebe“, rekao je Če nakon kraće pauze. „I sam znaš koliko sam ljudi pustio da odu kad su rekli da ne mogu dalje. Revoluciji su potrebni oni najodlučniji, najotporniji. Kambu nisam pustio kad je to želeo jer je tada bilo opasno po grupu, a sada je pobegao jer je mislio da je grupa opasna po njega.“

Euzebio je ćutke klimnuo glavom, a Če je iz ranca izvadio kesu sa smokvama dajući mu sve što je preostalo.

„Uzmi. Smokve hrane mozak i mišiće.“

„A ti?“

„Samo ti jedi, ja sam jeo“, slagao je nastavljajući da korača ka čelu kolone.

Gerilac nije stigao da zahvali svom Komandanteu na olakšanju koje je osjetio nakon razgovora. Okrepljenog tela, duh mu se najednom opet podigao i probudio.

Divio mu se i poštovao ga je još od dana kada je Pačo, Čeov saborac s Kube, pričao o tome kakav je autoritet imao među vojnicima.

Bilo je to na putu iz Santa Klare, kada je karavan džipova s gerilcima koji je predvodio Če hitao magistralom prema glavnom gradu Kube. Pačo je bio u džipu iza njega i sve je video. Borci su bili radosni što će ubrzo stići u oslobođenu Havanu, pa su vozili malo brže, veselili se i davali sebi oduška.

Automobil američke proizvodnje prestigao je kolonu i najednom je bio ispred svih. U njemu su bili gerilci, prilično glasni jer su popili malo više. Čeov džip naglo je ubrzao i sustigao ih. Karavan se zaustavio, a niko nije ni pretpostavio šta će se odigrati. Izašao je iz vozila, bacio svoj omiljeni *montekristo* i iznervirano upitao:

„Šta to radite?! Čiji je ovo automobil?“

„Našli smo ga ispred policije u Santa Klari, njima više neće biti potreban“, rekao je vojnik koji je sedeo za volanom, na šta su se njegovi drugovi blesavo smejali. „Je l' tako, momci?“

„Ko vam je dao pravo da kradete kola i da se vozikate okolo?! Vi ste ovim činom osramotili našu borbu i sve one koji su poginuli! U čemu je razlika između nas i njihovih

ako se ponašate isto kao i oni protiv kojih smo se borili? Zna li koliko nas tamo ljudi čeka?!“, grmeo je. „Danas ste ukrali auto, a šta će biti sutra? Kuća, novac, posao!“

„Ali, Komandante...“, promućao je vojnik.

„Ućuti, Pačanga! Vi niste dostojni ovog karavana. Sad ćete se vratiti da ostavite automobil tamo gde ste ga našli i prvim autobusom dođite u Havanu. A ako nema autobusa, krenite pešice, pa kad stignete. Jasno?!“

Postiđeni vojnici okrenuli su kola. To što im je održao lekciju pred svima nije bilo ništa u poređenju sa stidom koji su osećali, dok su oborenih glava prolazili pored karavana i pogleda svojih saboraca.

„Gledali smo ih kao izdajnike“, rekao je Pačo. „A u njega kao u boga.“

Podstaknut tim sećanjem, Euzebio je nastavio noćni marš, sa sličnim osećanjem o kome je govorio Pačo. Kamba je bio izdajnik, a Komandante bog.

III

Noć se oteгла.

Zvuci noćnih životinja, žuborenje reke, i zaseda u koju su mogli da upadnu iza svakog drveta, držali su ih budnim i pripravnim.

Nadmorska visina od 2.000 metara donosila je vazduh koji je bistrilo um, ali je otežavala hodanje i postajalo je sve hladnije. S mačetom u ruci, Inti je bio sasvim na izmaku snage kad je Če naredio da se zaustave. Iako naviknut na duge i iscrpljujuće marševe, i on je trpeo bolove, naročito zbog žuljeva.

„Odmorićemo se. Da nije niko upalio vatru, opasno je. Ogrnite se ćebadima i odspavajte. Euzebio i Pepe, na stražu.“

Gerilci su zbacili rančeve i plegali na zemlju. Injekcija je učinila svoje i Če je nakon dva dana mučenja konačno mogao da predahne. Prislonjen uz drvo, ogrnuo se ćebetom posmatrajući u mraku svoje drugove koji su uzdisali od umora i grčeva u mišićima.

Duh zajedništva boravio je u njemu, uprkos čestom osećanju usamljenosti. Voleo je svakog od njih. Većinom su bili jednostavni, siromašni ljudi, tek s ponekim razredom škole, ali poštteni i s jakim osećajem za pravdu.

Rudnik su zamenili šumom, krampove puškom. Kad je regrutovana prva grupa, samo su Inti i Pablo od Bolivijaca znali da pucaju.

Da čitaju i pišu – samo dvojica.

Sada svi znaju da pucaju, svi znaju da čitaju i skoro svi da pišu.

Čas pisanja i čitanja.

Čas pucanja.

Čas zanatskih poslova.

Čas istorije.

Čas kondicije.

Tako je izgledao skoro svaki dan u pripremnom kampu. Način opismenjavanja, koji su on i Fidel koristili u brdima Sijera Maestre, kasnije je primenjivan na celoj Kubi uvođenjem besplatnog obrazovanja i školovanja za sve građane. Če je verovao da su to neophodne osnove za humani razvoj „novog čoveka“ Latinske Amerike.

Bili bi sposobni za revoluciju i bez toga, ali ne i za ono što dolazi nakon nje. Znanje koje su gerilci sticali na časovima bilo je jedino što je smatrao zaista sigurnim ulaganjem u budućnost Latinske Amerike.

Što više znaju, više će se pitati.

Što se više pitaju, biće teže svakoj nepoštenoj vlasti da ih ponovo obmane.

Voleo ih je kao svoje, nazivao ih braćom, mada su često odbijali poslušnost i mnogi od njih su napustili gerilu. Bili su mu bliski baš zato što su mnogo puta osetili glad i nemaštinu, zato što nisu bili rođenjem buržuji kao on, koji je svojim životom i borbom postao jedan od njih.

Setio se razgovora s čuvenim filozofskim parom – Žan-Pol Sartrom i njegovom ženom Simon de Bovoar, kad su 1960. godine posetili Havanu.

„Sazdane od okolnosti i strasti, nikad dovedene do punog zrenja niti naučno predviđene u svojim pojedinoštima, revolucije nisu nikada savršene. Ni naša nije bila. Pogledajte istoriju revolucija: uvek su bile inspirisane i vođene ljudima koji su poticali iz uglednih i imućnih slojeva, vi to u Francuskoj najbolje znate. Meni je to potpuno normalno jer siromašan čovek nema vremena da razmišlja, da planira, da mašta, i da se posveti toj ideji, a to je, uz unutrašnji poriv i odluku, neophodno kako bi se revolucija dogodila. Njemu je ubijen duh jer mora da radi u neljudskim uslovima, on se čak više i ne oseća poniženo zbog toga, jedino što čeka je da dođe kući i naspava se jer ga sutra opet čeka isti pakao. Smatram svojom dužnošću i odgovornošću da se borim za ukidanje socijalnih razlika. Svakom buržuju to treba da bude viši cilj, najviši smisao. Ako je pre sto godina najveći korak bio prestanak robovlasničkog sistema, onda je to danas borba protiv neokolonijalnog sistema u 20. veku.

U tom smislu, vi ste jedan od retkih među evropskim intelektualcima koji podržava alžirsku nezavisnost.“

„Slažem se s tim, na tim osnovama počivala je nekad i Robespjerova revolucija. Žalosno je što je današnja Evropa daleko od tih ideala i što je izgubila svoj identitet, premda su novine pune priča o ujedinjenoj Evropi. Tu mislim na elite koje su se potpuno otuđile od građana, krijući se iza populističkih floskula. A što se tiče socijalne pravde, dragi moj prijatelju, ne dozvolite da vas razočara činjenica da ovaj naš svet počiva na socijalnim razlikama, još od Kaina i Avelja. I to vam kaže čovek koji je dobar deo života proveo dokazujući suprotno.“

„Žan-Pole, šta to pričaš?!“, presekla ga je Simon.

„Ne želite više to da dokazujete?“, upitao je Če.

„Pričam ono što moram, a ne ono što želim, draga moja. Vi ste, Ernesto, to uradili bolje od mene svojim aktivizmom i predanošću – ja sam sada samo dosadni starac. Impresionirali su me Vaši postulati gerilske borbe, i ovo vam govorim kao nekadašnji vojnik Pokreta otpora, a ne kao filozof.“

„Da vam kažem nešto, i kao vojniku i kao filozofu – da smo revoluciju zasnivali samo na gerilskoj borbi, koja je u našim uslovima bila iznuđena, jer drugi način ne postoji u borbi s diktaturom, i da smo se na tome zaustavili, sve bi se brzo srušilo i revolucija bi se pretvorila u kontrarevoluciju. Zar mislite da ja volim nasilje? Gadim ga se. Ja sam lekar i učio sam da lečim ljude, a ne da pucam u njih. Ali isto tako nisam ni Gandi, ni

Mendela, ne verujem u mirnodopske revolucije, iako sam veliki poštovalac njihovih napora. Latinska Amerika nije Indija ili Afrika, to su različiti mentaliteti. Bio sam u Kongu, znam šta pričam. U ovom našem tužnom svetu, borba je istorijsko, nužno zlo. Kao krik naroda za slobodom, kao jedini način delovanja u ovim nametnutim okolnostima koji na ovom kontinentu daje rezultat, a ne kao doktrina pojedinca ili, još gore, doktrina jednog naroda. Prenesite to svojim prijateljima u Francuskoj. Zajedništvo, ogromno požrtvovanje države i naroda, rad, vera u slobodu, podigli su Kubu – borba je bila samo prva stepenica. U tome se kubanska revolucija razlikuje od svih prethodnih u istoriji.“

„Ukoliko Žan-Pol slučajno to bude zaboravio, budite uvereni da ja sigurno neću“, ubacila se još jednom u razgovor najvatrenija francuska feministkinja. „Biću sasvim iskrena. Mene je najviše fasciniralo to što ste kao Argentinac učestvovali u Kubanskoj revoluciji i time pokazali svojevrsni nadnacionalizam koji nam je tako potreban u Evropi. Istorija ne poznaje puno takvih primera.“

„Biću i ja iskren prema vama“, rekao je gledajući je pravo u oči. „Argentina je moja najveća ljubav i moja najveća rana. O njoj ne želim da pričam sve dok budemo čuvali nacističke glavešine koje je Peron tako zdušno prihvatio. To se nikad ne bi desilo da se narod pitao! To je najniži oblik argentinstva i užasna ljaga bačena na našu istoriju. Sram me je zbog toga“, rekao je s gorčinom. „U stvari, moja ideja je transnacionalna, gospođa de Bovoar.

Ne može se sloboda postići ako država nije postavljena na zdravim osnovama. Sloboda i zdrave osnove su ključne za novu državu, za novo društvo. Imaju jednu zajedničku crtu, a to je da počneš da ih ceniš tek kad ih izgubiš. Astma je posledica traume, kao što je bolest države posledica lošeg sistema. Medicina je nemoćna jer leči posledicu a ne uzrok, za razliku od revolucije čiji je glavni zadatak da izleči uzrok. A uzrok bolesti svake države jeste loš i pokvaren sistem... Njega treba lečiti. Zahvalan sam onim slepcima iz vojnog odseka koji su napisali da sam nesposoban da služim državi. Pa ja sam proveo četiri godine u najtežim vojničkim uslovima koji mogu da se zamisle!“

I dok su kroz dim lule nestajale slike tog razgovora, posmatrao je nepomične zvezde na nebu.

To što je voljom naroda postao Kubanac, nije promenilo njegovo pripadanje domovini koju je zbog svoje bogate istorije i kulture smatrao kičmom Latinske Amerike. Kao i uverenje da je za njega najviši njegovog oblik *argentinstva* upravo sposobnost žrtvovanja za druge narode.

To nije promenilo ni njegovo mišljenje o samoj prirodi pobune koja ne sme i ne može biti lokalnog, već internacionalnog karaktera.

Zato on i jeste opet u šumi.

Zato je kubanskom narodu vratio državljanstvo koje mu je dodeljeno nakon oslobođenja Kube.

I zato je on ovde uprkos tome što su uslovi ratovanja i snabdevanja pet puta teži nego što su bili na Kubi.

Kamba mu je ponovo došao u misli i pritiskao srce. Setio se šta mu je rekao onog dana na obali reke Njakauazu, kada im je nevreme uništilo splav i potopilo poslednju zalihu hrane.

„Fernando, bolestan sam i mislim da ne mogu da nastavim...“

„Ne mogu sada da te pustim. Tek kad pronađemo ostale, pričaćemo o tome. Ako te uhvate, nećeš samo sebe dovesti u opasnost, nego i celu grupu.“

„A kad će to biti?“

„Ne znam to. Šta te muči? Ne laži me, bolest je samo izgovor.“

Ne dižući pogled, nakon kraće pauze je priznao:

„Mislim da više ne vidim smisao borbe. Ne verujem više u...“

„U šta, Kamba?“

„U grupu, u ideju revolucije. Ne znam...“

„Gubljenje smisla borbe, kao i pronalaženje, sastavni su delovi svake borbe. Slušaj me! Da bi živeo i pobedio, moraš živeti kao da si umro.“

„Ne razumem.“

„I ne može samo da se razume. To se i oseća ovde“, rekao je stavljajući ruku na njegovo srce. „Tu, unutra.“

Posrnuli borac tada je podigao pogled i klimnuo glavom kao da je razumeo skrivenu poruku.

Čeov pogled i dalje je lovio zvezde koje su te noći sijale na poseban način. Nikad više nije s Kambom pričao o otpustu. Radovao se zbog toga, verujući da je njegov

pokolebani saborac razumeo skrivenu poruku. I da je povratio veru u revoluciju kada su prelazili reku Asero, iznevši na leđima ranjenog Pepea, nakon zasede u kojoj su ih sačekali bolivijski rendžeri.

Bilo je to pravo herojstvo. Spasti druga iz unakrsne vatre.

Kamba mu je bio jedan od omiljenih saboraca. Nije bio baš vičan pucanju, ali imao je ludačku srčanost u borbi, jurišao je bez straha, bacajući bombe na vojničke postaje koje su bile dobro utvrđene i branjene.

Voleo je da sluša kada je Če celoj grupi čitao odlomke iz dnevnika o kubanskoj revoluciji i *Don Kihota*. Samo je njemu otkriveno da je Komandante ovu knjigu sakramentalno držao ispod jastuka u pripremnom kampu.

„Zato što verujem da obojica imamo slične ideje. On u romanu, a ja u životu.“

Nije bio učen, ali je s lakoćom razumevao stvari, bio je preke naravi, umeo je da plane i da se posvađa zbog hrane. Često čak i da se pobije ako mu neko nešto kaže protiv.

Imao je u sebi kečuanske krvi, što je Če posebno cenio, znajući da su indijanska plemena u Boliviji možda najviše propatila tokom španskih osvajanja.

Kambin deda bio je pokršten, kao i većina plemena, naročito Ajmare i Čimane Indijanci, koji su mahom svi pokatoličeni. Če je sjajno poznao istoriju latinoameričke kolonizacije. I srcem i dušom bio je uvek na strani Gvarani-Indiosa koji su nekada naseljavali teritoriju

današnjeg Brazila, Argentine, Paragvaja i Bolivije, iako ga starosedeoci i seljaci nisu uvek gledali blagonaklono.

Jedni su ga smatrali novim Bolivarom, a drugi uljezom.

O crkvi Kamba s Komandanteom nikad nije razmjenio ni reč, niti je Če ikada razgovarao o religiji sa svojim geriljerosima.

Ali jeste, i toga su se svi dobro sećali, da je pokrštavanje Latinske Amerike bilo uvod u severnoamerički imperijalizam.

IV

Leđa o leđa, prislonjeni jedan uz drugog, dva geriljerosa čuvala su stražu. Pepe je svakih nekoliko minuta laktom u rebra gurkao Euzebija koji je više spavao nego što je stražario.

U Pepeu su se komešala različita osećanja. Bekstvo i izdaja njegovog spasitelja nisu mu davali mira, nikako nije uspevaao da shvati šta ga je navelo da dezertira.

Nije mogao da ga osuđuje do kraja, iako je znao da njegov postupak zaslužuje Komandanteovu osudu.

Bilo mu je sve hladnije, pa je iz ranca izvadio čiču, rakiju od kukuruza koju su mu dali seljaci. Nategao je dobar gutljaj da se zagreje, osmatrajući svoje uspavane drugove koji su ležali na zemlji.

Bio je najmlađi među njima, tek što je bio zakoračio u punoletstvo kad je pristupio borbi. Odrastao je u Koćabambi. Otac mu je bio novinar koji je ostao bez posla. U tekstovima za *Dijario*, najstarije bolivijske dnevne novine, oštro je kritikovao Barijentosa da je umesto

demokratije zaveo diktaturu i da mu je Vašington bliži od La Paza. Dobro je zapamtio očev odgovor na njegovo pitanje zašto sada radi kao mlekadžija:

„Zapamti, sine. Nema ništa gore od vlasti koja misli samo na svoju guzicu, a skoro svaka vlast je takva. Jedino gore od toga jeste kad imaš opoziciju koja radi to isto. Da sam malo mlađi, ja bih sad u šumu s onim gerilcima!“

„Kojim gerilcima?“

„Gerilcima s Kube“, rekao je. „Priča se da ih predvodi čuveni Komandante Če Gevara, čovek koji je oslobodio Kubu.“

Umesto oca, došao je sin.

Nije mogao da gleda kako mu se stari muči zbog nepravde, kako tone u alkohol kao udarena barka u more. Majka je zbog toga svake noći plakala u kupatilu.

Kad je napokon na radiju čuo da su počele borbe između bolivijske i gerilske vojske na pedeset kilometara udaljenosti od grada, odlučio je da nešto promeni. Napisao je oproštajno pismo roditeljima, ujutru razvezao mleko umesto oca i otišao na pijacu da umesto majke kupi bakaluk.

Nakon toga, otisnuo se u šumu.

Na dan njegovog pristupanja grupi, Komandante je previjao ranjenike, vadeći šrapnele od bombi onima koji su preživeli bombardovanje tri aviona AT-6, koja su na zahtev komande zelenih beretki u La Pazu stigla iz Vijetnama. Jedna bomba pala je petnaestak metara od grupe

i ranila četiri gerilca. Pepe se u toj situaciji dobro snašao noseći i previjajući ranjenike uprkos smrtnoj opasnosti.

To je Čea podsetilo na studentske dane u Peruu, kad je prvi put krenuo u upoznavanje Latinske Amerike. Tada je asistirao doktoru Kasiljasu na Ostrvu leproznih. To su bili dani u kojima je prvi put došao u dodir sa smrću i potpunom nebrigom države prema obolelima.

Ostrvo leproznih... Izopštena kolonija od stotinak bolesnika na drugoj obali, odsečena i prognana od sveta. Do ostrva je moglo da se dođe samo čamcem koji je obično plovio u jednom pravcu i retko ko se vraćao nazad zbog infekcije.

Ali Če se nekim čudom vratio.

Nikada nije zaboravio zahvalnost i ljubav dobijene od tih odbačenih ljudi koji su na dan njegovog odlaska, iako gubavi, poluraspadnuti i u bolovima, svi do jednog ustali iz karantina i došli na obalu da ga isprate.

Nisu zaboravili da je zagrlio svakoga ko je bolovao od ove opake bolesti.

Zato je prvi put, bez mnogo pitanja i razmišljanja, primio novog člana u grupu. I nije pogrešio. Pepe je bio jedan od najboljih strelaca i vrlo brzo je predvodio izvidnicu zato što je teren poznao bolje od ostalih.

Ponekad bi se njih dvojica udaljili od grupe i odlazili na mesta za koja je samo Pepe znao. S njih su se, kao na dlanu, videli veličanstveni Andi ili čudesna Rio Grande. Uživajući u prizoru, Če je često u svoj dnevnik zapisivao

utiske iz tih šetnji. Pepe je gutao sve što mu je govorio, pokušavajući da se što više približi idejama svog idola.

„Pretpostavljam da si imao devojkicu u Koćabambi.“

„Bila je jedna“, priznao je Pepe. „Ali su njeni roditelji zabranili da se viđamo.“

„Zašto? Nisi se pokazao?“, našalio se Če.

„Njen otac mi je rekao da je ona već verena za sina nekog poznatog advokata i da ne smemo više da se viđamo. A ja poludim, pa dođem iz inata kod nje kroz prozor! Trajalo je to nekoliko dana, dok nas jednom njen otac umalo nije uhvatio.“

„Gde vas je uhvatio?“

„U krevetu! Ja kroz prozor, pa s drugog sprata dole na ulicu. Ne da sam se ugruvao... Nisam želeo da nas vidi zajedno i da je osramotim. Desetak dana sam cvileo od bolova pri svakom pokretu.“

„Pa ti si pravi romantik, Pepe“, zadirkivao ga je Če. „Vidim ti po pogledu da si je voleo. A to je prava stvar! Samo ljudi koji istinski vole mogu da menjaju svet. I mi smo ovde zbog ljubavi. Bez nje, sve je ništa....“

„Kako to, Fernando?“

„Seti se samo zašto si ovde došao...“

„Pa da oslobodimo Boliviju diktature!“

„Da. Ali došao si pre svega zbog nepravde koja je učinjena tvom ocu. Osećaj za pravdu te je doveo u šumu, ne Barijentos! To je već revolucija, razumeš?“

Pepe je ostao bez reči i nekoliko trenutaka stajao zagledan u visoke Ande. Učinili su mu se tako blizu. Popio

je malo rakije i, to ga je povratilo iz ove zagledanosti u pejzaž, a onda je rekao drugu s kojim je delio stražu:

„Uzmi, Euzebio, uz čiču ne možeš da zaspiš.“

Odlučio je da već sutra napiše pismo majci, nije joj pisao već više od deset dana. Ustao je šunjajući se do Čea koji je pušio lulu.

„Fernando, čujem helikoptere u daljini. Ovde smo laka meta. Idem da izvidim teren.“

„I ja sam ih čuo. Traže nas. Proveri da li helikopteri imaju prethodnicu i trči brzo nazad“, rekao je nakon kratkog razmišljanja. „Uskoro krećemo! Treba stići do Čura.“

„Razumem!“